

7 HEVOSET VAPAA-AJASSA JA URHEILUSSA

Minna Martin-Päivä

Hevosella on merkittävä rooli suomalaisten lasten, nuorten ja aikuisten vapaa-ajan kumppanina ja liikuttajana. Hevosten kanssa moni on löytänyt itselleen mielekkään tavan liikkua luonnossa, virkistäytyä ja kohentaa kuntoa. Hevonen liikuttaa ihmisiä monin eri tavoin, ihmisen tarpeiden ja omien valmiuksien mukaan. Suomalaiset hevoset koskettavat 500 000 ihmistä. Hevosmäärään suhteutettuna arvioidaan, että yksi hevonen koskettaa noin seitsemää ihmistä. Esimerkiksi 8 000 asukkaan kunnassa, jossa on 350 hevosta, hevoset liittyvät tavalla tai toisella liki 2500 asukkaan elämään.

Perinteisesti hevosharrastus jaetaan ratsastus- ja raviurheiluun, mutta moni hevostoiminnan muoto sopii molempiin lajeihin. Hevosharrastuksessa on kyse toiminnasta, jonka keskiössä on hevonen ja siihen liittyvät toiminnot.

Kiinnostus hevosiin ilmenee lapsilla usein jo melko varhain. Mielekäs tekeminen ja kehittävä vapaa-ajan

Info

Ratsastus on kestävyysliikuntaa. Ratsastus asettuu maksimisykkeiden (ka 171) osalta raskaalle ja ajoittain erittäin raskaalle kestävyysliikunnantasolle. Kotimaisen tutkimuksen mukaan keskisykkeen osuus ratsastajien laskennallisesta maksimisykkeestä asettuu keskiarvoltaan kestävyysliikunta-alueelle. Mitatusti tuntiratsastajien kalorinkulutus ratsastustunnin aikana (ka 513 kcal) vastaa 65-kiloisella henkilöllä esimerkiksi koripalloa (522 kcal/h), kohtuullisen rasittavaa pyöräilyä 19–22 km/h (522 kcal/h), kohtuullisen rasittavaa uintisuoritusta (522 kcal/h) tai tenniksen pelaamista (522 kcal/h). Lähde: Mörsäri, A. & Pitkäaho, R. 2011.

- ◀ Elmo Jankari ja Duchess Désirée voittivat nuorten ratsastajien kenttäratsastuksen EM-kultaa 2013. Kuva: Margit Ticklén

harrastus, johon myös vanhemmat ovat sitoutuneita, on nuorelle tärkeä mahdollisuus solmia sosiaalisia suhteita, luoda verkostoja ja saada yhteisön tukea itselleen. Sosiaaliset verkostot tukevat psyykkistä hyvinvointia: on tärkeää kuulua johonkin, olla osa yhteisöä. Hevosharrastus estää lasten, nuorten ja aikuisten syrjäytymistä. Se myös tukee elinikäistä oppimista ja vaikuttaa positiivisesti persoonallisuuden kehitykseen.

Monipuolinen hevosharrastus tarjoaa jo perusharrastamisen tasolla lapselle ja nuorelle tavan toimia ja toteuttaa itseään. Sen vuoksi on tärkeää, että mahdollisimman monella lapsella ja nuorella olisi tilaisuus tutustua hevosharrastukseen ohjatusti esimerkiksi koulun liikuntatunneilla.

Hevosurheilu vaatii paljon sitoutumista, koska hevonen on ihmisen vastuulla. Hevosta valmentaessaan ratsastaja tai ravivalmentaja perehtyy syvällisesti hevoseen urheilijana eli säännölliseen elämäntapaan, ravitsemukseen, huoltoon ja kuntokausiin, mahdollisia kuntoutuskauksia ja lepojaksoja unohtamatta.

On tärkeää, että Suomesta löytyy laadukkaita hevosurheilualueita, joita kehitetään ja ylläpidetään kilpailutoimintaa varten. Nämä toimivat lajien edustussareenoina, joilta harrastajatkin hakevat innostusta arkipäivään.

7.1 VAPAAEHTOISTYÖ SUURESSA ROOLISSA

Päivi Laine

Yhdistystoiminta on oleellinen osa hevostalouden ja -harrastuksen kokonaisuutta. Ratsastusseurat järjestävät monipuolista toimintaa eri-ikäisille. Lähes kaikissa ratsastusseuroissa on lapsille ja nuorille kohdennettua hevoskerho- ja kilpailutoimintaa. Raviurheilussa nuorisotoiminta ja poniravikerhot toimivat samoin. Hevostävinseurat vaalivat paikallisia perinteitä ja verkostoja.

Ratsastusseurassa on mahdollista kehittää itseään ja taitojaan lukuisissa eri vapaaehtois- ja toimihenkilötehtävissä. Nykyajan talkoo- tai vapaaehtoistyötä kuvaavat toiminnan lyhytkestoisuus (päivä on suunniteltu), rajallisuus (projektin alku ja loppu) sekä palkitsevuus (välitön hyöty itselle tavalla tai toisella). Suurissa suomalaisissa hevostapahtumissa talkoohenkeä löytyy, koska edellä mainitut tunnusmerkit täyttyvät. Tapahtuman kesto on etukäteen tiedossa, saa tehdä jotakin merkittävää yhdessä muiden samanhenkilöiden kanssa ja samalla voi seurata kilpailuja sekä olla osa kilpailujen toteuttamisen mahdollistavaa organisaatiota.

Paikallisen seuratoiminnan rooli on merkittävä. Seuratoiminnassa alkeisharrastajista kasvaa osaavia aktiiviharrastajia, osasta harrastajia edelleen alan ammatilliseen toimintaan tähtääviä nuoria ja aikuisia harrastajia. Aikuisten hevosharrastajien keskuudessa onkin yhä yleisempää siirtyä hevosharrastajasta osatai kokoaikaiseksi alan ammatinharjoittajaksi ammatillisen tutkintoon valmistavan koulutuksen kautta.

7.2 RATSASTUS HARRASTUKSENA

Minna Martin-Päivä

Suomessa on noin 170 000 ratsastuksen harrastajaa, joista 50 000 on Suomen Ratsastajainliiton jäseniä. Ratsastajainliitto kuuluu Suomen kymmenen suurim-

man lajiliiton joukkoon. Ratsastuksen suosio on ollut jo pitkään kasvussa, ja kiinnostus lajia kohtaan kasvaa edelleen.

Suomessa tehdyn kansallisen liikuntatutkimuksen (2009–10) perusteella ratsastuksen 3–18-vuotiaiden harrastajien määrä oli kasvanut 63 000 harrastajaan, mikä oli 10 000 enemmän kuin edellisessä tutkimuksessa neljä vuotta aiemmin (2005–06). Suhteellisesti tarkastellen ratsastuksen nuorten harrastajien määrän kasvu oli myös sikäli huomattava, että edellisen tutkimuksen aikana lasten ja nuorten ikäluokka oli lukumäärältään 20 000 suurempi. Liikuntatutkimuksessa ratsastus oli lasten ja nuorten lajeista suosiossa 12. tilalla.

Ratsastuksen suosio on jatkanut kasvuaan 19–65-vuotiaiden harrastuksena. Aikuisia lajin harrastajia oli kansallisen liikuntatutkimuksen mukaan (2009–10) 81 000. Kasvua oli aikuisten kohdalla neljässä vuodessa 17 000 eli 21 %. Potentiaalisten lajin harrastajien määrä eli aikuisten, jotka ilmoittivat halukkuutensa alkaa harrastaa lajia, oli 67 000, kun vastaava luku neljä vuotta aiemmin oli 57 000. Ratsastus oli kymmenenneksi suosituin paikan päällä seurattavista urheilulajeista.

Kahdessakymmenessä vuodessa ratsastuksen harrastajien määrä on yli kaksinkertaistunut. Ratsastuksen harrastajista yli 95 % on naisia ja tyttöjä. 10–18-vuo-

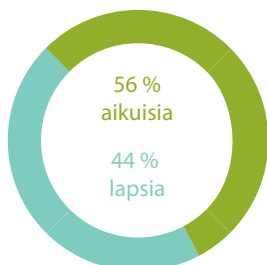

▲ Ratsastusseuralaiset Hevoset Stadikalla -tapahtumassa esteradan toimihenkilöinä.
Kuva: © Anette FOTOGRAFIK - Anette Varjonen

RATSASTUKSEN HARRASTAJAT, SUKUPUOLIJAKAUMA

RATSASTUKSEN HARRASTAJAT, IKÄJAKAUMA

- ▲ Ratsastuksen harrastajien jakauma sukupuolen ja iän mukaan. Lähde: Kansallinen liikuntatutkimus 2009–2010.

tiaista tytöistä 20 % harrastaa ratsastusta ja peräti 5 % koko naisväestöstä on lajin harrastajia. Ratsastus on toiseksi suosituin naisten ja tyttöjen laji. Ratsastuksen ja hevosharrastuksen pariin ovat luonnollisesti myös pojat ja miehet tervetulleita.

Suomessa on noin 1000 ratsastuspalveluja myyvää ratsastustallia. Näistä 320 on Suomen Ratsastajainliiton jäsentalleja. Ratsastustallien määrä on ollut voimakkaassa kasvussa 1980-luvulta lähtien. Liiton jäsentalleilla toiminnasta vastaa aina hevosalan ammatillisen koulutuksen saanut henkilö.

Suomen Ratsastajainliiton jäsentallit on jaettu kolmeen luokkaan: ratsastuskouluihin, harraste- ja yksityistalleihin. Jäsentallien toiminnan painopisteinä ovat hevosen hyvinvointi, turvallisuus, hevostaidot ja ammattitaitoinen henkilökunta. Ratsastajainliitto tukee ja ohjeistaa jäsentallien toimintaa koulutusten, edunvalvonnan ja tallineuvojen asiantuntijapalveluiden kautta. Tallineuvojat suorittavat 1–2 vuoden välein tallikäynnin jokaiseen liiton jäsentalliin. Tallikäynnillä

”Kun ajaa reellä pienillä, hiljaisilla teillä, se voittaa etelänmatkat. Siinä saa itselleen nautintoa, kun on hiljainen luonto, tähtitaivas yläpuolella ja aisojen välissä hevonen, josta tykkää.”

- Jaakko Mikkonen, suomenhevosten Derbyn 2012 voittaneen Ekolokin omistaja.

- ▲ Hevoset antavat vastapainoa työhullulle kansalle.
Kuva: Juhani Länsiluoto

tutustutaan käytännön tilanteeseen ja opastetaan hevosen hyvinvoinnissa, turvallisuudessa ja asiakaspalvelussa.

Jäsentallien lisäksi Ratsastajainliitolla on 500 jäsenseuraa, jotka järjestävät monipuolista toimintaa. Suomessa ratsastuskilpailut järjestetään pääasiassa talkootyöläisten voimin. Talkootyö, yhteisöllisyys ja yhdessä tekeminen ovat monelle tärkeitä syitä kuulua ratsastusseuraan. Ratsastusseurat järjestävät koulutuksia ja

tapahtumia sekä tarjoavat ratsastuksen oheisliikuntaa. Ratsastusseurajäsenyyden kautta jäsenet saavat myös kattavan urheiluvakuutuksen. Suomen Ratsastajainliiton alaiset ratsastusseurat ja jäsentallit on esitelty liiton internetsivuilla www.ratsastus.fi.

Hiljattain valmistuneen, opetus- ja kulttuuriministeriön teettämän tutkimuksen mukaan eräiden paljon harjoittelua vaativien lasten ja nuorten harrastusten hinta on kymmenessä vuodessa kaksin- tai kolminkertaistunut. Hinnannousua selittää ratsastuksen osalta toisaalta harrastusmäärien kasvu ja toisaalta kilpaurheilun suuntautuminen, jolloin tarvitaan oma hevonen tai useampia. Vaarana on, että osa lapsiperheistä rajautuu harrastuksen ulkopuolelle, ellei eriarvoistumiseen kiinnitetä vakavasti huomiota.

7.3 RATSASTUS URHEILUNA

Ratsastus on suosittu kilpaurheilulaji. Ratsastuksessa voi kilpailla monella eri tasolla. Ratsastus on ainoa olympialaji, jossa eri-ikäiset miehet ja naiset kilpailevat samoilla säännöillä samoissa luokissa. Ratsastuksen olympialajeja ovat este-, koulu- ja kenttäratsastus sekä paralympialaji vammaisratsastus. Olympialajien opetus kuuluu useimpien ratsastuskoulujen opetusohjelmaan.

Esteratsastus - virheittä yli esteiden

Esteratsastus on kilpailumuoto, jossa ratsukon eli hevoson ja ratsastajan tehtävänä on ylittää kilparadalle asetetut esteet virhepisteittä annetussa ajassa. Kilpailumuotona esteratsastus on suosituin ratsastuksen lajeista. Ratsukon yhteistyö punnitaan vaihtelevissa olosuhteissa esteradalla, jolla testataan ratsastajan taitoa ja hevoson hyppykykyä, tottelevaisuutta, ketteryyttä ja nopeutta. Tulos määräytyy virhepisteiden ja ajan perusteella.

Kouluratsastus - kuin balettia yhdessä

Kouluratsastus on kaiken ratsastuksen perusta. Sitä voisi verrata klassiseen balettiin. Hevonen liikkuu notkeasti, joustavasti ja jäntevästi ratsastajan ohjatesa sitä pehmein, huomaamattomin avuin. Parhaimmillaan hevoson ja ratsastajan välinen yhteistyö on niin saumatonta, että hevonen näyttää suorittavan liikkeet vain ajatuksen voimalla. Kilpailuissa tuomarit

Suomen Ratsastajainliiton jäsenistö ja kilpailut

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
KILPAILULUVAT						
Aluelupia	3 992	4 141	4 082	4 028	4 003	3 874
Kansallisia lupia	1 717	1 703	1 701	1 805	1 754	1 693
Kansainvälisiä lupia					192	198
Kilpailulupien määrä hevosilla	7 644	7 328	7 167	7 415	7 675	7 603
RATSASTUSKILPAILUT						
Kansainväliset kilpailut						
Kilpailuja	142	152	232	387	332	300
Lähtöjä	1 923	2 201	2 119	2 557	2 162	2 259
Kansalliset kilpailut						
Kilpailuja	108	107	120	120	121	115
Lähtöjä	18 098	16 085	14 654	15 124	14 935	13 402
Aluekilpailut						
Kilpailuja	317	316	318	332	345	326
Lähtöjä	28 144	28 671	27 652	30 161	31 984	31 226

Lähde: Hevostalous lukuina 2013

arvostelevat muun muassa hevoson liikkeitä, suorituksen täsmällisyyttä ja ratsastajan apujen käyttöä. Tulos muodostuu suorituskokonaisuuksien yhteenlasketuista pisteistä.

Kenttäratsastus - monipuolinen kuninkuuslaji

Kenttäratsastuksesta käytetään usein nimitystä ratsastuksen kuninkuuslaji, koska siinä ratsukon tulee suoriutua kolmesta osakokeesta: kouluratsastuskokeesta, rataesteratsastuskokeesta ja maastokokeesta. Kolmi-vaiheinen kilpailu vaatii hevoselta ja ratsastajalta luotavaista yhteistyötä, nopeutta ja kestävyyttä. Kaikki kolme osakoetta ratsastetaan samalla hevosella. Koikeiden keskinäinen painoarvo on sellainen, että maastokoe on selkeästi vaativampi kuin kaksi muuta koetta yhteensä.

Vammaisratsastus

Vammaisratsastuksessa tavoitteena on oppia ratsastamaan vamman haitan asettamien rajoitusten puitteissa ja ne huomioon ottaen. Henkilökohtaiset tavoitteet määrittävät ratsastajan toimintaedellytysten mukaan. Vammaisratsastajat kilpailevat kouluratsastuksessa viidessä eri ryhmässä, joissa on omat ohjelmansa ja jotka on määrittänyt koulutuksen saanut luokittaja ratsastajan toiminnallisuuden mukaan. Kilpailijoilla on mahdollisuus käyttää apuvälineitä, ja avustajia

- ▲ Hevosurheilu on pitkäjänteistä yhteistyötä. Ratsastaja Siiri Kyrö on myös ratsunsa Kyrö Hot Flow kasvattaja. Kasvatustyössä taustayhteistyö toimii perheen maatilayrityksessä. Kuvassa ratsukko Nuorten hevosten festivaaleilla 2013. Ratsukko valittiin vuonna 2014 edustamaan Suomea nuorten kouluhevosten MM-kilpailuissa Saksassa. Kuva: Mirella Ruotsalainen

käytetään tarpeen mukaan ratsastajan turvana, avustamassa fyysisesti tai sanallisesti tai molemmilla tavoilla.

Lännenratsastus

Maailmalla nopeasti suosiotaan kasvattava lännenratsastus (western riding) on kehittynyt nykyiseen muotoonsa karjapaimenten työn pohjalta. Tästä johtuen lajissa korostuvat kestävyys, mukavuus, keveys ja ratsukon keskinäinen tasavertainen yhteistyö. Lännenratso on työkaveri, jonka tehtävä on reagoida kevyesti ratsastajan pyyntöihin ja tehdä oma-aloitteisesti oma osansa työstä ilman jatkuvaa kontrollointia – niin rancheilla kuin kilparadoilla. Lännenratsastusta on Suomessa mahdollista harrastaa etenkin siihen erikoistuneilla talleilla.

Matkaratsastus

Matkaratsastus on kilpailumuoto, jossa mitataan hevosen nopeutta ja kestävyyttä pitkällä matkoilla. Seu-

ra- ja aluetason ihanneaikaratsastusluokissa (alle 80 km) keskinopeudet on määritelty välille 8-15 km/h. Alue- ja kansallisella tasolla nopeuskilpailuja järjestetään yli 80 kilometrin matkoilla, näissä luokissa ratsukon vähimmäisnopeuden on oltava 10 km/h. Matkaratsastuksessa sekä hevoselta että ratsastajalta edellytetään hyvää, huolella rakennettua kuntoa. Tärkeä osa matkaratsastusta on myös huolto: kullakin ratsukolla on oma autolla liikkuva huoltojoukkonsa, joka huolehtii muun muassa ratsukon juottamisesta, syöttämisestä ja viilentämisestä matkan varrella. Tämä on erityisen tärkeää kesäheiteillä ja aina pitkällä matkoilla. Eläinlääkäri tarkastaa hevosen matkan varrella olevilla tarkastusasemilla.

Vikellys

Vikellys on voimistelua laukkaavan hevosen selässä. Hevonen laukkaa ympyrällä, ja ympyrän keskellä oleva juoksuttaja säätelee hevosen liikkeitä liinan, juoksupiiskan ja ääniapujen avulla. Vikellys on oiva tapa

parantaa omia ratsastustaitojaan, tasapainoaan ja kykyään seurata hevosen liikkeitä. Se voi olla vaativaa kilpaurheilua, mutta myös erinomainen lasten ja nuorten harrastus. Vikellyskilpailuissa ohjelman arvostelussa kiinnitetään huomiota vaikeusasteeseen, sommitteluun ja esittämiseen; myös hevonen saa omasta työskentelystään pisteen. Kilpailuluokkia järjestetään erikseen aloittelijoille, yksinvikeltäjille, pareille ja joukkueille.

Valjakkoajo

Valjakkoajoon tarvitaan hevonen tai poni (tai useampia), kuski, groomer eli vaunuavustaja, valjaat ja vaunut. Yleisimpiä ovat yksin- ja parivaljakot. Valjakkoajossa hevosta ohjastetaan kärryiltä kolmessa osakokeessa: koulu-, tarkkuus- ja maratonajo. Kilpailuissa osakokeet tulokset ilmoitetaan virhepisteinä. Lopputulos saadaan laskemalla kaikkien kolmen osakokeen tulokset yhteen.

Islanninhevosratsastus

Islanninhevosen eroaa muista yleisistä ratsuhevosroduista askellajiensa perusteella. Perusaskellajien käynnin, ravin ja laukan lisäksi islanninhevosilla on yksi tai kaksi erikoisaskellajia: töltti ja liitopassi. Islanninhevosia käytetään askellajihevosina sekä harraste- että kil-

paratsastukseen. Ne soveltuvat hyvin myös vaellus- ja matkaratsastukseen sekä perhe- ja terapiahevosiksi.

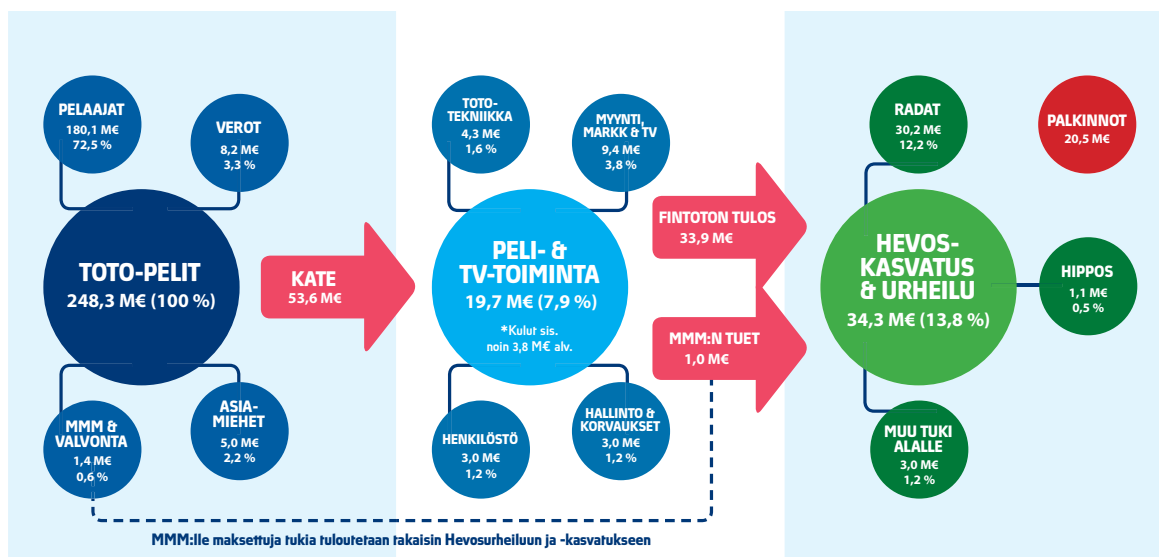
Muita ratsastuksen lajeja tai kilpailumuotoja ovat muun muassa hiihtoratsastus, hevospoolo, polocross, laukkakilpailut, maastotaitokilpailut, hevostaitokilpailut, hevosagility ja ohjasajo. Lisäksi hevosille järjestetään näyttelyitä, joissa arvioidaan rakennetta ja käyttöominaisuuksia. Suomalaista työhevosperinnettä vaalitaan työhevosien työtaito-, veto- ja kyntökisoissa.

7.4 ERITYISRYHMIEN RATSASTUS

Erityisryhmien ratsastuksesta käytetään myös nimityksiä vammaisratsastus tai erityistä tukea tarvitsevien ratsastus. Lajina ratsastus on kaikille samanlainen: erityisryhmien ratsastuksessa ratsastusta lajina ei muuteta, mutta opetus, varusteet ja olosuhteet voidaan järjestää tilanteen mukaan sopiviksi. Tarvittaessa voidaan käyttää avustajia. Henkilökohtaiset tavoitteet määrittävät ratsastajien toimintaedellytysten mukaan.

Ratsastus tarjoaa eri tavoin toimintarajoitteisille ihmisille mahdollisuuden monipuoliseen liikuntaan ja aktiiviseen vapaa-aikaan ja kilpaurheiluun. Ratsastus on ainoita lajeja, joka mahdollistaa toimintarajoitteisten liikkumisen myös luonnossa. Ratsastus ja kosketus

TOTO-PELIEURON JAKAUTUMINEN 2013

▲ Totopelieuron jakaantuminen. Kaavio: Fintoto

- ▲ Myös raviurheilussa menestyksen edellytyksenä on panostaminen hevosten hyvinvointiin. Tamma Jaqueline Mon Ami saa ansaitsemansa taputukset Timo Leivolta heti maaliintulon jälkeen. Kuva Merja Levy

hevoseen eivät tuo vain fyysistä harjoitusta, vaan niillä on keskeinen merkitys myös ihmisen verkostoitumisen ja psyykkisen hyvinvoinnin ja toimintakyvyn kannalta. Hevosen liike aktivoi suurta osaa lihaksistostamme, jolloin myös monet neurologiset toiminnot paranevat.

Hevostoiminnasta ja ratsastuksesta on saatu hyviä tuloksia myös muun muassa autististen lasten ja nuorten kuntoutuksessa.

7.5 RAVIURHEILU

Raviurheilu on vauhdikas urheilulaji, joka tarjoaa monenlaisia elämyksiä. Raviurheilu on Suomen toiseksi suosituin urheilulaji heti jääkiekon jälkeen katsojamäärillä mitattuna, ja Suomi kuuluu Euroopan viiden suurimman ravimaan joukkoon. Suomalainen raviosaaminen on maailman huippua. Suomalaisia hevosia, ohjastajia, valmentajia, hoitajia ja muita osaajia arvostetaan laajalti.

Raviradoilla käy vuosittain yli 720 000 katsojaa seuraamassa tapahtumia paikan päällä. Katsojilla ja topelajilla on tärkeä asema raviurheilussa toiminnan

ylläpitäjinä. Raveja voi seurata ja totoa pelata myös topelipisteistä tai internetin välityksellä. Tämä on yhtäältä vähentänyt raveissa käyvien katsojien määrää, mutta toisaalta pitänyt heidät edelleen lajin parissa.

Raviurheilun tunnuslukuja

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
RAVIT						
Totoravipäivät	625	633	625	607	574	563
Totoravilähdöt	6 377	6 124	5 649	5 661	5 403	5 338
Paikallisravit	56	51	53	44	53	48
Poniravipäivät	15	11	16	11	15	16
Kilpailupäivät yht.	681	684	667	651	637	623
Startanneet hevoset						
Lämminveriset	5 314	5 273	4 904	4 917	4 853	4 730
Suomenhevoset	2 596	2 566	2 292	2 178	2 193	2 171
Ponit	511	542	567	586	625	624
Kilpailleiden hevosten omistajat						
Henkilöt	4 470	4 373	4 003	3 761	3 640	3 479
Muut (kimpat, yhteisöt)	4 493	4 530	4 329	4 233	4 130	4 119
Yleisömäärä radoilla (milj. katsojaa)	0,78	0,78	0,73	0,73	0,72	0,72
ALAN TOIMIJAT						
Valmentajat				3 729	3 612	3 566
Ohjastajat	2 444	2 393	2 102	2 206	2 084	1 970
Kilpailleet poniohjastajat	446	454	459	456	499	461

Lähde: Hevostalous lukuina 2013.

Aktiivisesti raviurheilua harrastaa tai seuraa noin 200 000 henkeä. Lajin seuraajat muodostavat monesti yhteisöjä tai verkostoja, joilla on heille sosiaalinen merkitys. Muihin Euroopan maihin verrattuna suomalaisen raviurheilun erikoisuus on suuri harrastajien määrä. Raviurheilun keskusjärjestö Suomen Hippos ylläpitää alalla toimivien lisenssijärjestelmää.

Ravihevosten yhteis- eli kimppaomistaminen on lisääntynyt viime vuosina ja tuonut uusia ihmisiä hevosurheilun pariin. Kimppaomistaminen madaltaa kynnystä ryhtyä hevosnomistajaksi: sekä kulut että vastuu jaetaan, elämykset moninkertaistuvat. Hevosien voi omistaa puoliksi toisen kanssa, isommalla porukalla tai jopa satojen tai tuhansien henkilöiden yhteenliittymässä. Yhteisomistuksen pelisäännöistä on tärkeää sopia tarkkaan etukäteen.

Suomessa on 43 ravirataa, joista 20 on ympärivuotisia. Maakuntaratoja on 19 ja pääratana toimii Helsingin ravirata Vermo. Kesäratoja on 23. Lisäksi maassamme on lähes 120 harjoitusravirataa. Raveja järjestetään läpi vuoden jouluaattoja ja joulupäivää lukuun ottamatta.

Usein ravirata on monipuolisessa käytössä, kun alueen keskeltä saattaa löytyä esimerkiksi jalkapallo- tai ratsastuskenttä. Raviratojen alueita, katsomoita ja muita rakennuksia käytetään yhä enemmän myös erilaisten muiden tapahtumien, esimerkiksi ratsastuskil-

pailujen, jalkapalloturnausten, moottoriurheilutapahtumien ja koiranäyttelyiden, järjestämispaikkoina.

Totopeli liittyy kiinteästi raviurheiluun ja varmistaa suomalaisen hevostalouden toimintaedellytykset. Totopelitoiminnan varoja ohjautuu pelaajille voittoina, valtiolle arpajaisverona, asiamiehille palkkioina, hevosnomistajille palkintoina sekä hevoskasvatukseen ja hevostutkimukseen.

Raviurheilun nuorisotoimintaa on Suomessa kehitetty 1990-luvulta alkaen. Sen myötä raviradoille on syntynyt nuorisoravikerhoja ja poniravikouluja, joita on 25. Nuorisoravikerhoissa toimii 3 000 ravinuorta. Nuorisoravikerhoissa ja poniravikouluissa poneista ja hevosista kiinnostuneiden on mahdollista tutustua raviurheiluun, oppia sen alkeita ja harrastaa ohjatusti ja turvallisesti.

Kerhoissa ravinuoret järjestävät kursseja, retkiä ja erilaisia tapahtumia. Nuorisoravikerhon toimintaan voi osallistua kuka tahansa raviurheilusta kiinnostunut. Toiminnassa ei ole ikärajaa.

Poniravikoulu on ratsastuskoulun tapaan toimiva paikka ohjattuun toimintaan ponien ja hevosten kanssa. Poniravikoulussa perehdytään ajamisen lisäksi ponien hoitoon ja ruokintaan. Kursseja järjestetään eritasoisille harrastajille poninhoidon alkeista kilpailuihin ja valmentamiseen keskittyviin kursseihin.

Case

Ajetaan me tandemilla – eläkeläispariskunta treenaa ravureita yhdessä

Teksti: Suomen Hippos, Ilkka Nisula

Lieksan Viekijärvellä sijaitsevan tallin nurkalla olevat tandemkärryt ovat kovassa käytössä Nevalaisen pariskunnalla. Elli määrää suunnan ja sokeutunut Pertti toimii jarruina. Tandemkärryjen avulla Pertti saa nauttia ravihevosen kyydistä edelleen. Hän laittelee raviradalla hevoset valmiiksi kilpailua varten ja jälkihuoltaa ravurit suoritusten jälkeen. Pertin toimeliaisuus ja ote ovat opiksi muillekin: asenne ratkaisee.

Lieksalainen pariskunta ei mittaa kilometrejä. Linja-auto kulkee ja matka taittuu, omistajilla autossa ja hevosilla kaviourilla. Elli ja Pertti kiertävät Suomea isolla sisulla ja suurella sydämellä ja lähtevät ravireissuille pitkienkin taipaleiden taakse.

Hevosia pariskunnalla on ollut pitkään. Aiemmin sikatilana toiminut maatila Viekijärvellä on tänä päivänä hyvin hoidettu talli. Koko ravi-Suomessa tunnettu ja arvostettu pariskunta on saanut nauttia myös hevosten menestyksestä. Pariskunta valittiin Suomen Hippoksen toimesta kuukauden hevosnomistajiksi helmikuussa 2014.

saakka. Poniravilähtöjä ajetaan niin tavallisten ravien yhteydessä kuin omina poniraveinaan. Poniravilähtöihin ei pelata totoa.

7.6 HEVOSET KASVATTAVAT VASTUUSEEN

Suuresta eläimestä huolehtiminen vaatii ihmiseltä paljon. Hevosien läheisyydessä ihmisen on oltava rauhallinen ja johdonmukainen. Hevonen on pakoeläin, joka oletetun vaaran aistiessaan väistää tilannetta pakenemalla. Hevonen lukee ihmisen kehonkieltä ja antaa ihmisen käytöksestä suoraa palautetta omalla toiminnallaan. Hevosen kanssa toimiessaan ihmisen on tärkeää oppia antamaan selkeitä merkkejä, joita eläin ymmärtää ja joiden avulla se saadaan käyttäytymään toivotulla tavalla. Ihmisen täytyy seurata hevosen reaktioita ja samalla tarkkailla omaa käytöstään, jotta hän voi ymmärtää oman toimintansa vaikutuksia eläimen käyttäytymiseen.

Hevosen kanssa toimiessaan esimerkiksi lapsi voi oppia havaitsemaan oman käyttöksensä vaikutuksia ympärillään oleviin. Onnistumisten kautta lapsen itsetunto kasvaa ja kontakti eläimeen paranee. Hevosten kanssa toimivien lasten on havaittu kykenevän helpommin solmimaan sosiaalisia suhteita ja luomaan uusia kontakteja. Tallilla lapsi voi kuulua verkostoon, jossa hän on hyväksytty ja jossa hän voi turvallisesti hakea ja kokeilla omia rajojaan. Talliympäristö kasvattaa vastuuseen.

Hevoset voivat auttaa lapsia ja nuoria myös oman elämän hallinnan opettelussa. Hevosten kanssa toimiesä on tärkeää oppia huolehtimaan hevosen perustarpeista säännöllisesti arkirutiinin mukaisesti: ruuasta, juomavedestä, karsinan siivouksesta, ulkoilusta, levosta, liikunnasta. Vähitellen, hevosista huolehtimisen kautta, lapsi ja nuori voi oppia pitämään paremmin huolta myös itsestään ja tunnistamaan omia reaktioita eri tilanteissa. Lapsi ja nuori oppii myös säännöllisen arkirytmin.

Ohjattu hevostoiminta mahdollistaa onnistumisen kokemuksia ja opettaa käsittelemään myös epäonnistumisia. Hoitaessaan, ruokkiessaan ja ulkoiluttaessaan hevosta ihminen kokee tekevänsä jotain merkityksellistä, sillä hevonen tarvitsee ihmistä ja ihmisen huolenpitoa. Hevonen aktivoi ja edellyttää ihmistä toimimaan.

Info

TALLI ON PARHAIMMILLAAN LUOTETTAVA TOIMINTAYMPÄRISTÖ

- Tallilla on ammattitaitoista, koulutettua henkilökuntaa.
- Toiminta on tavoitteellista ja ohjattua.
- Pysyvyys ja jatkuvuus: samat yrittäjät, sama paikka, tutut olosuhteet.
- Useimmiten auki myös iltaisin ja viikonloppuisin.
- Yhteys luontoon ja säännölliseen elämänrytmiin.
- Yhteisö, johon kuulua ja jossa viihtyä.
- Yhteisesti hyväksytyt pelisäännöt ja hyvä ilmapiiri.

Hevoset ja talliympäristö

- innostavat liikkumaan
- vuorovaikutusta
- läsnäoloa ja rauhoittumista
- omien rajojen ja tunteiden tunnistamista
- merkityksellisyyttä ja elämänhallintaa
- johtajuutta
- mediapaastoa

Ihmisen

- fyysinen kunto ja psyykkinen jaksaminen paranevat
- sosiaaliset taidot ja tunnetaidot kehittyvät
- itsetunto ja itseluottamus kehittyvät
- kyvystä käsitellä hevosta syntyy voimaantumisen tunne (empowerment)
- elämänhallinta paranee ja vastuu omasta toiminnasta lisääntyy
- käsitys itsestä elinikäisenä oppijana muodostuu
- kuva omista mahdollisuuksista monipuolistuu

7.7 NUORISOTYÖ

Ratsastus- ja muut hevosseurat tekevät yhteistyössä tallien kanssa merkittävää nuorisotyötä: ne tarjoavat lapsille ja nuorille erinomaisen vaihtoehdon vapaa-ajan viettoon ja toteuttavat samalla arvokasta kasvatustyötä. Talleilla tehtävä yhteistyö kehittää parhaimmillaan nuoren arvomaailmaa, vastuullista asennetta ja eettistä näkemystä. Se voi avata näköaloja tulevaan uran- ja ammatinvalintaan, jopa elämäntapaan. Aktiivinen toiminta ulkona eläinten parissa edistää lapsen liikuntaharrastusta, tarjoaa vaihtelevaa tekemistä ja toimii vastapainona sisällä, pääasiassa istuen, vietyllä koulupäivälle.

Hevostalleilla lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus monipuoliseen ja mielekkääseen toimintaan, myös ilman ratsastusta tai ajoa. Monilla talleilla toimii seura tai hevoskerho. Seuratoiminnassa lapset ja nuoret voivat olla mukana monella eri tavalla esimerkiksi järjestämässä kilpailuja, tapahtumia, retkiä tai keppihevostapaamisia. Monelle lapselle viikoittaisessa kerhotapaamisessa suurin asia on itse hevonen, hevosen kanssa toimiminen ja uusien asioiden opetteleminen.

Hevoskerhotoiminta on ohjattua toimintaa hevosten parissa. Kerhossa voi askarrella, opetella hevostaitoja, liikkua monipuolisesti ja toimia hevosen kanssa. Hevoskerho innostaa lapsia ja nuoria omaehtoiseen toimintaan ja vastuuseen, sillä monesta hevos-

Case

Teemapuistona ponileikkikenttä

Teksti: Tuula Pihkala

Seinäjoen kaupunki järjestää jo kolmatta vuotta ponileikkikenttätointia lapsille teemapuiston tapaan kesäaikaan. Samaan tapaan kuin esimerkiksi liikennepuisto tai perusleikkikenttä, raviradan alueella toimiva ponileikkikenttä on kaupungin asukkaille ilmainen.

Kaupunki hankkii teemapuistoon valvojat ja maksaa heidän palkkansa. Seinäjoen raviradalla toimiva poniravikoulu puolestaan toimittaa leikkikentälle kaksi ponia ja kaksi ponien ohjaajaa joka arkipäivä, kahdeksi tunniksi päivässä.

Ponileikkikentällä lapset saavat ohjatusti hoitaa, harjata ja letittää poneja sekä ratsastaa. Leikkikentän toimintaan osallistuu päivittäin lähes 40 lasta. Poniravikoulu remontoidaan niin, että koululaisten iltapäiväkerhon on mahdollista toimia samoissa tiloissa.

Case

Kunnan nuorisotila tallilla, siellähän tytötkin ovat

Teksti: Anne Laitinen

Ahvenanmaalla herättiin vuonna 1998 ajatukseen, että tyttöjen on syytä saada harrastaa verovaroin yhtä lailla kuin poikienkin. Tutkimuksen mukaan harrastuksista 60 % oli suunnattu pojille ja vain 40 % tytöille. Nuorisotiloissa tyttöjä ei näy, mutta hevostallilla kylläkin. Tältä pohjalta syntyi päätös, että nuorisotila viedään sinne missä tytötkin ovat: hevostallille.

Maarianhaminan nuoriso-ohjaaja Mio Somnardahl kertoo kaupungin epäilleen, että nuoriso-ohjaajasta tulee hevostenhoitaja talliyrittäjälle, mutta näin ei käynyt. ”Toiminta on kaikkea muuta kuin ratsastamista. Monipuolisen kerhotoiminnan ylläpito ei ole vaatinut suuria investointeja tai ylläpitokustannuksia,” toteaa Somnardahl.

Talliympäristössä korostuvat toisenlaiset asiat kuin perinteiset tyttöjen jutut: tallilla saa olla vahva ja fyysinen. ”Tyttöjä kannustetaan tekemään miehisempiä töitä, kuten television tai pelijohtojen kytkemistä,” Mio Somnardahl kertoo. Tytöt järjestävät innolla myös erilaisia tapahtumia ja vanhemmatkin pääsevät halutessaan mukaan toimintaan. Samoin pojat.

▲ Ponikuninkuusraveissa. Kuva: Suomen Hippos, Elina Hirvonen

kerholaisesta kasvaa innokas hevoskerhonohjaaja. Ohjaajat voidaan kouluttaa tehtäviinsä Suomen Ratsastajainliiton järjestämällä kurseilla. Ratsastajainliitto julkaisee myös materiaalia hevoskerhon ohjaajien toiminnan tueksi.

7.7.1 Hevostytöistä kasvaa hyviä johtajia

Päivi Laine

Hevosharrastajista suurin osa – sekä ratsu- että ravitalleilla – on tyttöjä. Poikien kiinnostuksen kohteena on enemmän kilpaileminen sekä ratsastuksessa että raviurheilussa.

Tytöt viettävät paljon aikaa tallilla hevosten ja talliyhteisön kanssa. Tyttöjen roolia ratsastuksen harrastajina ja harrastuksen vaikutuksia tyttöjen nuoruuteen ja kehitykseen on selvitetty muun muassa ruotsalaisessa tutkimuksessa (Forsberg & Tebelius 2006). Tutkimuksessa selvisi, että vapaa-ajalla on tärkeä rooli nuoren identiteetin kehittämisessä nyky-yhteiskunnassa. Nuoren itsestään muodostama kuva kehittyy kanssakäymisessä tallilla, hänen omien tulkintojensa tulokseksi.

Tutkimuksen johtopäätelmänä todettiin, että tallilla harrastajien keskuudessa muodostuu merkittävä vapaa-ajanviihtelyn alakulttuuri: tallia ympäristönä leimaa maskuliininen ilmapöytä, vaikka suurin osa harrastajista on naispuolisia. Tytöt viettävät tallilla paljon vapaa-aikaa ja heille muodostuu tietty keskustelukaava (viestintämalli, diskurssi), joka sisältää normeja, arvoja ja käytäntöjä. Vallitseva normi on järjestelmällisyys ja määrätietoisuus. Talliympäristössä tytöt luovat itselleen eri identiteetin kuin tallin ulkopuolella. Tekemällä tallin ja hevosten hoitoon liittyviä töitä tytöt omaksuvat rationaalisen, vastuullisen ja järjestelmällisen käyttäytymismallin.

Sukupuoliroolin kehittämisestä tutkimuksessa selvisi, että tallilla työskennellessään tytöt saavat mahdollisuuden sisällyttää imagoonsa perinteisiä miehisä käyttäytymismalleja. Yhtäältä tytöt toimivat ja kommunikoiivat vastavuoroisessa suhteessa hevoseen. Kanssakäyminen elävän olennon kanssa on heille tärkeää ja vastaa naiseuteen yhdistettyihin hoitamismiehin ja empatian odotuksiin. Toisaalta havaittiin myös, että hevosta hoitaessaan tytöt ottavat etäisyyttä hevoseen muun muassa puhumalla hoitohevosestaan

▲ Jaana Kivimäki ja Grivis vammaisratsastuksen EM-kilpailuissa vuonna 2013. Kuva: SRL, Sonja Holma

humoristisesti. Tämä voidaan tulkita vallan ilmaukseksi, hoitamisviettiin liitetävän uhrautuvuuden sijaan.

Tutkimuksen mukaan tallitytöt eivät halua empatiaa, hoitamisviettiä ja ratsastusta korostavaa imagoa, sillä se ei ole heidän mielestään ”tuff”, arvostettua. He kokevat, että harrastukseen ja urheiluun liittyvien riskien vuoksi heidän imagoonsa kuuluu voima ja menestyminen tallissa. Työskennellessään tallissa tytöt kehittävät fyysistä ja psyykkistä vahvuuttaan, vastakohtana naiselliselle stereotyyppille. Heidän ihannoimiaan ominaisuuksia ovat itseluottamus, tavoitteellisuus ja itsenäisyys.

Johtopäätelmänä todettiin lisäksi, että tallissa ehditään viettää myös vapaita hetkiä, leikkiä. Tyttöillä on mahdollisuus luoda identiteettiä sekä suunnitelmallisessa

työskentelyssä että spontaanissa toiminnassa. Koko tässä prosessissa tytöt saavuttavat sosiaalista ja kulttuurista pääomaa, jota he voivat hyödyntää tulevaisuudessa.

7.7.2 Kuntien tuki ratsastuskouluille

Ratsastuskoulutoiminta on hyvin pääomasidonnaista ja vaatii suuria investointeja. Siitä huolimatta Suomessa on vain muutama kunnan tai kaupungin omistama ratsastuskoulukiinteistö. Suomalaiset ratsastuskoulut ovat pääsääntöisesti yksityisessä omistuksessa ja yksityisin investoinnein toteutettuja, johtuen julkisen sektorin tuen puutteesta.

Ruotsissa kunnat tukevat aktiivisesti ratsastuskoulujen toimintaa tarjoamalla ratsastuskouluille olosuhteet (tallit, kentät, maneesit), joissa seurat tai yritykset toteuttavat ratsastuskoulutoimintaa. Ns. Ruotsin malli on omiaan edistämään sukupuolten välistä tasa-arvoa, kun julkista tukea myönnetään yhtä lailla sekä poikien että tyttöjen liikuntaharrastuspaikkojen rakentamiseen.

Tasapuoliset investoinnit tuovat tasapuolisuutta myös harrastusmahdollisuuksiin. Palloilulajien harrastusmaksut pysyvät kohtuullisina, koska seurat eivät itse joudu rahoittamaan urheilutilojaan. Ratsastuksen tuntihinnalla taas täytyy kattaa kaikki rakennusinvestoinnit, jotka yrittäjä joutuu itse kustantamaan.

Hevosiharrastusten huomioon ottamista liikuntapaikkarakentamisessa käsitellään myös kohdassa 5.5.

7.8 HEVOSTOIMINTA EHKÄISEE SYRJÄYTYMISTÄ

Hevoset yhdistävät erilaisia ihmisiä. Hevoset kasvatavat hevostoiminnassa mukana olevien empatiakykyä ja kykyä tulla toimeen erilaisten ihmisten kanssa. Maahanmuuttajille ja erityisryhmäläisille tallilla toimimisella saattaa olla merkitystä oman tien näyttäjänä. Kosketus maaseutuun voi avata maahanmuuttajille aivan erilaisen käsityksen uudesta kotimaastaan ja sen tarjoamista mahdollisuuksista. Tallilta voi löytyä uusia kontakteja, uusi turvallinen vapaa-ajan viettopaikka tai mielekästä tekemistä työelämään tutustumisen tai työpaikan kautta. Uusien kokemusten kautta hevostoiminta voi avata aivan uusia näkökulmia omaan tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin.

Case

Nuorisopilottihanke tarjoaa ratsastuselämyksiä lapsille

Teksti: Suomen Ratsastajainliitto

Suomen Ratsastajainliitto tarjoaa yhteistyössä vapaaehtoisjärjestö Hopen, yhteistyökumppaniensa sekä tallien ja seurojen kanssa ratsastuselämyksiä vähävaraisten perheiden lapsille. Keväällä 2014 toteutetusta hausta mukaan hankkeeseen valikoitui 12 tallia ja ratsastusseuraa, jotka sitoutuvat kukin tarjoamaan 1–3 alakouluikäiselle, vähävaraisen perheen lapselle ratsastuksen alkeiskurssin ja mahdollisesti sen oheen muuta hevostoimintaa, kuten tilaisuuden osallistua hevoskerhoon. Alkeiskurssin kustannukset jakaantuvat Ratsastajainliiton ja kurssin järjestävän tahon kesken.

300 lasta ratsastuksen alkeiskurssille

Hankkeen tavoitteena on kolmen seuraavan vuoden aikana nostaa kaikkiaan 300 lasta ja nuorta hevosen selkään. Syksyllä 2014 alkeiskurssin aloittaa hankkeen rahoittamana noin 30 lasta. He ovat tulleet Hopen asiakaskiiksi perheiden itsenäisen yhteydenoton tai eri viranomais tahojen ohjaamina. Hopen lisäksi Ratsastajainliitto lisää yhteistyötä myös kuntasektorilla.

Ratsastusvarusteita ja näytöselämyksiä

Myös useat Ratsastajainliiton yhteistyökumppanit ovat kiinnostuneita hankkeesta. Alkeiskurssin aloittavat lapset saavat yhteistyökumppanilta lahjoituksena turvakypärät, ja muutamat tapahtumajärjestäjät lahjoittavat projektiin osallistuville perheille pääsylippuja erilaisiin ratsastusnäytöksiin. Ratsastajainliiton aluejaostot osallistuvat hankkeeseen lahjoittamalla 20-vuotisjuhlakilpailuidensa tuoton hankkeeseen.

Hopen kautta useita keinoja auttaa

Hope on vapaaehtoisjärjestö, joka toimii tasa-arvoisen lapsuuden puolesta. Avun muodot ovat lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksien tukeminen, vapaa-ajan elämysten tarjoaminen ja vaate- ja tavaralahjoitukset. Hopen apu ohjautuu 14 paikallistoimijan välityksellä ympäri Suomen.

Case

Mallia Ruotsista – kotouttamista hevostalleilla

Teksti: Anne Laitinen

Ruotsissa toteutettiin vuonna 2013 Hästnära Jobb -pilottiprojekti, jossa hevosala kantoi osaltaan vastuuta yhteiskunnasta tarjoamalla maahanmuuttajille kotoutusta talliympäristössä.

”Projektissa on talleille työllistetty maahanmuuttajia, joiden on muutoin haastavaa saada töitä. Työt käsittivät tilan yleisiä töitä, muun muassa piha-alueiden ja hevostarhojen kunnossapitoa, vesihuoltoa tarhoihin ja muita tilan töitä. Hevosala onkin erinomainen porras elämän seuraavaan vaiheeseen. Talleilla on myös tapana, että opastusta annetaan hyvin käytännönläheisesti. Talliympäristö tarjoaa käytännön töitä matalan koulutuksen saaneille henkilöille. Lisäksi talliyhteisö on perheenomainen, oma sosiaalinen verkostonsa,” Hästnäringens Nationella Stiftelsenin projektipäällikkö Sara Strömberg tiivistää.

Ensimmäinen kotouttamisprojekti onnistui hyvin, ja puolet kahdeksasta mukana olleesta maahanmuuttajasta sai töitä projektin päättyttyä. Projektia on tarkoitus jatkaa kohdentamalla sitä laajemmin syrjäytymisuhan alla oleville.

- ▲ Ilo ylimmillään ponien näyttelymenestyksen johdosta. Kansallinen poninäyttely kokoaa lähes 500 ponia vuosittain. Kuva: Satu Pitkänen

Mitä kunta voi tehdä?

- Tukea ratsastusta tasavertaisena harrastuksena muiden lajien rinnalla (vrt. jääkiekko, jalkapallo).
- Tukea hevosurheilualueiden rakentamista ja kunnossapitoa.
- Antaa peruskoululaisille mahdollisuuden kokeilla ratsastusta tai ajoa osana liikuntatuntien, -päivien tai kesätoiminnan ohjelmaa.
- Järjestää kunnallista nuorisotyötä yhteistyössä lähialueen tallien tai ratsastusseurojen kanssa talliympäristössä.
- Tukea vammaisratsastusta sekä erityisryhmien, syrjäytymisuhan alla olevien ja maahanmuuttajien hevosharrastustoimintaa.
- Ottaa hevostoiminnan huomioon osana ehkäisevää nuorisotyötä.

LÄHTEET

Forsberg, L. 2007. Att utveckla handlingskraft. Om flickors identitetsskapande processer i stallet. Licentiatuppsats. Luleå tekniska universitet, 43.

Forsberg, L. & Tebelius, U. 2006. Which identity do girls create in the stable? Luulajan yliopisto.

Hästen i kommunen – betyder mer än du tror. Hästnärings Nationella Stiftelse, 2008.

Mahdollisuuksien hevonen -seminaarin materiaali, 2010.

Mörsäri, A. & Pitkäaho, R. 2011. Reippaasti ratsaille -poikittaistutkimus ratsastuksen fyysisestä kuormittavuudesta kestävyysnäkökulmasta. Opinnäytetyö. OAMK, fysioterapian koulutusohjelma. www.theseus.fi.

Puronaho, K. 2014. Drop-out vai throw-out? Tutkimus lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannuksista. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2014:5

Pussinen, S. 2013. Hevosyrittäjyyden tulevaisuuskatsaus – valtakunnallisen Hevosyrittäjien huippukuntoon-hankkeen (2010–14) raportti. Hämeen ammattikorkeakoulu, Hämeenlinna.

Suomalaisen hevosalan katsaus 2011, Hippolis ry.

Suomen Hippos ry, www.hippos.fi.

Suomen Ratsastajainliitto ry, www.ratsastus.fi.